

yonerlik cemiyeti burada biri erkeklere, diğeri kızlara ait olmak üzere iki okul açtı; XX. yüzyılın başında ise Mekteb-i Maârif adı altında bir Osmanlı devlet mektebi kuruldu.

1892'de açılan Yafa-Kudüs demiryolu istasyonlarından biri Lü'd'de idi; ayrıca şehrin Yafa-Kudüs ve Hayfa-Kahire ana yollarının kavşak noktasında bulunması önemini arttırıyordu. Bu durum İngiliz manda yönetimi döneminde (1920-1948) gelişmenin hızlanmasına sebep oldu. 1927'de meydana gelen bir deprem, yeni yapılanmanın eski yerleşim merkezinin dışına doğru kayması sonucunu doğurdu ve gelişmenin hızını arttırdı. 1934'te 4 km. kuzeyine bir havaalanı yapılması Lüdd'ün özellikle ekonomik açıdan gelişmesine büyük katkıda bulundu ve Lü'd 1939'a kadar Remle kaymakamlığına bağlı bir nahiye merkezi iken altmış köye sahip yeni bir kazanın merkezi oldu. 1947 Birleşmiş Milletler paylaşım planında Lü'd Filistin Arap topraklarında bırakıldıysa da 11 Temmuz 1948'de İsrail ordusu tarafından işgal ve ilhak edildi; iki gün sonra da 22.000 nüfusla birlikte burada oturan 10.000 civarında mültecinin tamamına yakını İsrail sınırları dışına çıkarıldı (Morris, s. 207). Böylece eski Lüdd'ün yerinde bu tarihten itibaren az sayıda müslüman ve hıristiyan Arap nüfusun yaşadığı ve genellikle Arap ülkelerinden gelen yahudilerin yoğun biçimde yerleştirildiği yeni bir şehir oluşturuldu (2003 yılında nüfusu 57.000). İngilizler'in manda yönetimi döneminde yaptıkları havaalanının David Ben Gurion adı altında İsrail'in en büyük uluslararası havaalanına dönüştürülmesiyle Lü'd, uçak bakım-onarımının yanı sıra sivil ve askerî uçakların yapımının da gerçekleştirildiği büyük sanayi kuruluşlarına sahip oldu; kâğıt, gıda, sigara ve elektrikli alet sanayileri de gelişmiş durumdadır. Şehrin tarihî eserleri arasında Ömer Camii ile onun mimarı Alâeddin Ali es-Sevvâk'ın yaptığı 1273 tarihli Cindâs Köprüsü başta gelir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kudüs Şer'iyye Sicilleri, nr. 348, s. 135-136; Makdisî, *Ahşenü't-tekâsım*, Leiden 1906, s. 176; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 15; İbn Vâsil, *Müferricü'l-kürüb*, II, 403; Makrîzî, *es-Sülûk* (Ziyâde), I, 1, 3, 106; R. Pococke, *A Description of the East and some other Countries*, London 1745, II, 1, 3; L. d'Arvieux, *Mémoires du Chevalier d'Arvieux*, Paris 1785, I, 55; E. Robinson, *Biblical Researches in Palestine*, Boston 1841, III, 50; G. A. Smith, *The Historical Geography of the Holy Land*, London 1895, s. 163; Clermont-Ganeau, *Archaeological Researches in Palestine*, London 1896, II, 98-108, 341-346; U.

Heyd, *Ottoman Documents on Palestine*, Oxford 1960, s. 55-56, 143; Mustafa Murâd Deb-bâğ, *Bilâdü'nâ Filistin*, Beyrut 1972, IV, 487; D. F. Payne, "Lydda", *NBD*, s. 760; A. Schölch, *Palestina im Umbruch*, Stuttgart 1986, tür.yer.; B. Morris, *The Birth of the Palestinian Refugee Problem 1947-1949*, Cambridge 1987, s. 207 vd.; *el-Cinân*, I, Beyrut 1870, s. 529; Adnân Bahîr, "Cevânibü min târihi Lü'd el-‘Osmâniyye fi'l-karni'l-‘âşir el-hicrî/es-sâdis ‘aşer el-milâdî", *Havliyyât: Fer'u'l-âdâbi'l-'Arabiyye*, VI/1 (1991-92), Beyrut 1992, s. 5-17; F. Buhl, "Lüdd", *İA*, VII, 107-108; M. Sharon, "Lüdd", *EP* (İng.), V, 798-803; İlyas Çelebi, "İsâ", *DİA*, XXII, 472.

BUTRUS ABU-MANNEH

LÜKNET

(اللكنة)

Telaffuzda pelteklik, tutukluk.

Sözlükte "pelteklik, dilde tutukluk, bazı harfleri gerçek mahreçleri dışında farklı yerden telaffuz etme" anlamına gelen **lüknet lükûnet** ve **lükûnet** olarak da geçer. Edebiyat terimi olarak "ibarede kelimelerin düzensizliğinden ileri gelen ve ancak kulak zevkiyle anlaşılabilen kusur" demektir. Bunu kekemelerin konuşmasını taklit ederek yazılmış, "kekemenâ-me" ve "pelteknâme" denilen manzumelerle karıştırmamak gerekir. "Ş" ve "r" gibi bazı harfleri doğru telaffuz edemeyecek şekilde dilinde tutukluk olan kişiye **elken** denir. İzzet Molla, Esad Paşa'nın sanat ehlini koruyup kollama, değerini bilme konusundaki meziyetini anlatma hususunda dilinin tutulduğunu, âciz kaldığını belirtmek için bu kelimeyi kullanmıştır: "Eyledi tab'-ı güher-perver-i Es-'ad Pâşâ / Bün-i deryâ-yı hünerde beni lâil ü elken." Divan edebiyatında Vüsûlî, Kâtibî, Ali Efendi, Sâbit ve Âşık Çelebi gibi bazı şairlerde lüknet bulunduğu bilinmektedir. Hatta Âşık Çelebi, bu özelliğin seyyid soyundan gelmesi dolayısıyla Hz. Hasan'dan kendisine intikal ettiğini söyler. Divan şiirinde lüknetin değişik şekilleri sevgilide bir güzelliğin unsuru olarak ifade edilmektedir. Lükneti olan güzeller, divan şiirinin alışılmış sevgili tipinin dışında gerçek hayattan alınmış bir sevgili izlenimi verir.

Bazı güzellerin lükneti, "ş" sesini "s" olarak telaffuz etmeleri onların gayri müslim oluşuyla ilgilidir. Şair bunu bir kusur değil aksine ağzının küçüklüğüne bağlı bir güzellik olarak kabul eder. Sevgilinin ağzı o kadar küçüktür ki şin harfinin noktaları sığmadığından kelimeyi sin şeklinde telaffuz etmektedir: "Şini sin

okuduğun muğbeçenin sanma galat / Dehen-i tengine sığmaz o bütün cirm-i nukât." Birtakım güzellerin lükneti ise "r" harfini söyleyememe (Lükneti var demem ol mâh-ı cihân-ârâyı / Benzer ebrûma de-yü ağzına almaz "râ"yı [lâedri]), bazı sesleri uzatıp kısaltarak söyleme veya bazı harfleri tekrarlar şekindedir. Yine âşığının sevgilinin yanında heyecandan dilinin dolaşması da divan şairlerince bir lüknet sayılmıştır. Gelip lüknet zebân-i âşika vuslat telâşından / Dehânından çıkar güftâr gâhî râst gâhî keç (Enderunlu Vâsıf). Yabancıların Türkçe'yi farklı bir aksanla konuşmaları da lüknet sayılabilir: Hâliyyâ eyleseler bast-ı kelâm / Bellidir lüknet-i Rûm u A'câm (Enderunlu Fâzıl).

BİBLİYOGRAFYA :

Türk Lugatı, IV, 305; Ahmed Cevdet, *Nevâdirü'l-âsâr*, İstanbul 1258, s. 62; Harun Tolasa, *Sehî, Latîfî, Aşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. yy. da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi I*, İzmir 1983, s. 189; Filiz Hançerlioğlu, *Âşık Çelebi Divanı* (yüksek lisans tezi, 1988), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 83; Cemal Kurnaz, *Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Denemeler*, Ankara 1990, s. 117-123; Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* (haz. Cemal Kurnaz), Ankara 1992, s. 277, 286; Fuat Köprülü, "Âşık Çelebi", *İA*, I, 698; "Bebgâ", *TDEA*, I, 369.

CEMAL KURNAZ

LÜLEBURGAZ

Trakya'da
Kırklareli'ne bağlı ilçe merkezi.

Eski metinlerde Birgos, Burgos, Burguz, Çatal Burgaz vb. tarzında farklı şekillerde yazılan Lüleburgaz, Ergene ırmağının küçük bir kolu olan Lüleburgaz çayının (yukarı kesimindeki adı Poyrak deresi) kenarında kurulmuş tarihî bir kasabadır. Osmanlı döneminde Belgrad-Sofya-Edirne-İstanbul kervan yolunun en önemli duraklarından biriydi. Şehir, büyük bir bölümü hâlâ ayakta olan ve klasik Osmanlı mimarisini yansıtan külliye-lere sahiptir.

Kasabanın kuruluşu Bizans dönemindeki Arkadiopolis'e kadar uzanır (Jireček, s. 133; Tomaschek, CXIII [1886], s. 324). Burgaz ismi Yunanca "kule" anlamındaki **pyrgostan** gelir ve buradaki kalenin küçüklüğüne işaret eder. Irmak kenarında Bizans dönemine ait surun bir kısmı hâlâ durmaktadır. İlk Osmanlı kaynakları bu kalenin Osmanlılar tarafından 759-761 (1358-1360) yılları arasında alındığında ve ele geçirilmeden önce kalenin terke-

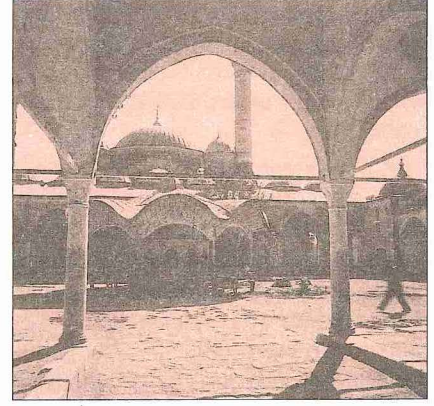
dildiği ve daha sonra onlar tarafından yıkıldığı hususunda müttefiktir. 1433'te buradan geçen Burgondiya şövalyesi Bertrandon de la Broquière yıkık surlu (Pirgasi denilen) şehirde Türkler'den başka kimsenin oturmadığını yazar.

Yapı stiline hareketle (erken dönem klasik Osmanlı, 905 [1500] yılı civarı) ifade etmek gerekirse Lüleburgaz'daki ilk ve önemli cami ırmaktaki köprü'nün yanında yer alan Eskicami'dir (Kadı Camii). Burada bir süre kalan *Menâzırü'l-avâlim* yazarı Âşık Mehmed hamamla birlikte bu camiden bahseder. 936 (1530) yılına ait tahrir defteri Lüleburgaz'ın o dönemlerde hâlâ çok küçük bir yerleşim yeri olduğunu gösterir (BA, TD, nr. 370, s. 290-298). Vize sancağına bağlı bir kazanın merkezi olan kasabada iki cami, bir tekke, hamam ve bir okulla toplam kırk bir hânenin (tah. 200 kişi) oluşan üç mahalle bulunmaktaydı (Câmi-i Cedîd, Câmi-i Köhne ve Tekke-Hızır mahalleleri). Lüleburgaz kazasında ise sadece müslüman nüfusa sahip on üç köy vardı. 1555'te Alman seyyahı Hans Dernschwam, şehir kapısını ve eski kalenin duvarlarını görerek ırmak üzerindeki taş köprüden söz eder. Dernschwam'ın ziyaretinden birkaç yıl sonra, o sırada Rumeli beylerbeyi olan Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa şehri bütünüyle yeniden inşa etti ve burayı önemli bir konaklama yeri haline getirdi. 967'de (1560) büyük bir medreseyle yanında zarif bir cami inşasını bitirdi. Bundan beş yıl sonra çifte kervansaray, imaret, hamam ve geniş bir pazar caddesi yaptırdı. Kervansarayın yapılış tarihini mevcut kitâbesi ebced hesabıyla 973 (1565-66) olarak verir. İtalyan seyyahı Antonio Pigafetta 1567'de işçilerin hâlâ inşaatta çalıştıklarını görmüştü. Ardından şehri ziyaret eden seyyahların hepsi bu bina grubunu parlak sözlerle överler (bk. SOKULLU KÜLLİYESİ). Evliya Çelebi'nin buraya geldiği 1061 (1651) yılında Lüleburgaz'da 700 hâne (tah. 3500 kişi), üç cami, iki mescid ve yedi mektep vardı

(*Seyahatnâme*, III, 300-303). XVII. yüzyılda Kırkkilise (şimdi Kırklareli) sancağına bağlı bir kadılık olan Lüleburgaz kervan durağı ve kaza merkezi olarak önemini koruyordu. Rucer Yosip Bošković 1765'te İstanbul'dan Ukrayna'daki Lemberg'e (Lvov) giderken uğradığı şehirde 400 müslüman hâne, altmış Rum hâne ve on yahudi hâne ile beş cami bulunduğunu zikreder. Ancak şehir daha fazla bir gelişme gösteremedi. 1799-1800 yıllarında eşkıya Kara Feyz'in baskınına uğrayarak tahrip oldu. II. Mahmud döneminde (1808-1839) düzen tekrar sağlandı ve tahrip edilen iki kervansaray yeniden inşa edildi. Tonoğlu Pazar caddesi ve kervansaraylar Luigi Mayer'in yangından hemen önce çizdiği renkli resimlerde açıkça görülür. 1287 (1870) *Edirne Vilâyeti Salnâmesi*'ne göre şehirde 984 müslüman hâne, bir yahudi cemaatiyle birlikte 310 gayri müslim hâne bulunmaktaydı. Şehir üç cami, iki mescid, bir kilise, bir sinagog ve 282 dükkâna sahipti.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Edirne'nin ötesindeki bütün topraklar kaybedilince tarihî kervan yolu ihmale uğradı. İşlevsiz olan iki kervansaray, askerî kışla, Kadı Camii ve silâh deposu haline getirildi. 1310 (1892-93) tarihli salnâme binaların sayısını aynı verir; bunlara Hasan Efendi Camii'nde bulunan Gülşeniyye ve Nakşibendiyye tarikatına ait iki tekkeyi ekler.

I. Balkan Savaşı sırasında (1912) Bulgar ordusu şehri büyük bir çatışma neticesinde ele geçirdiyse de 1913'te Türkler tarafından geri alındı. 1918-1922 yıllarında burası ve bütün Trakya Yunanlılar tarafından işgal edildi. Lozan Antlaşması'nda Trakya Türkler'e geri verilince Rum ahali Yunanistan'a gitti ve Makedonya'dan gelen Türk göçmenleri buraya iskân edildi. 1940 ve 1950'lerde Edirne'nin gerilemesinden ve Trakya'da merkezî bir durumda olmasından yararlanarak gelişti ve Edirne yeniden gelişmeye başla-

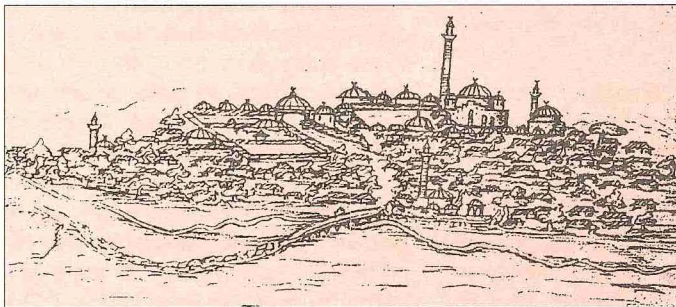

Lüleburgaz'da Sokullu Camii'nin avlusundan bir görünüş

dığında o da gelişmesini sürdürdü. Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımında (1927) nüfusu henüz 10.000'i bulmuyordu (5.323 nüfus); 1960 yılında bu sayı 20.000'i (22.362), 1975'te 30.000'i (32.401), 1990'da 50.000'i aştı (52.384). Önemli bir zirai ticaret merkezi ve kaynağını tarımsal ürünlerden alan bir sanayi merkezi olarak gelişmesini sürdürdü. 2000 yılında nüfusu 80.000'e çok yaklaştı (79.002). Sokullu Mehmed Paşa'nın iki kervansarayı ve imareti iki dünya savaşı arasında ortadan kalktı. Fakat cami, medrese, mektep, hamam ve pazar caddesi hâlâ ayaktaadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 370, s. 290-298; B. de la Broquière, *Le voyage d'outrèmer* (ed. Ch. Schefer), Paris 1892; a.e.: *Denizâşırı Seyahati* (trc. İlhan Arda), İstanbul 2000, s. 230; H. Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü* (trc. Yaşar Önen), Ankara 1992, s. 327; Âşık Mehmed, *Menâzırü'l-avâlim*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 616, vr. 50^a; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 300-303; L. Mayer, *Views of the Ottoman Dominions*, London 1810, tür.yer.; C. Jireček, *Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe*, Prag 1877, s. 133; *Edirne Vilâyeti Salnâmesi (1310)*, Edirne 1310, s. 522; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâstı*, s. 508-515; H. J. Kornrumpf, *Die Territorialverwaltung im östlichen Teil der europäischen Türkei*, Freiburg 1976, tür.yer.; L. Klusková, *The Road to Constantinople, The Sixteenth-Century Ottoman Towns through Christian Eyes*, Prague 2002, s. 19-20, 72-73, 199-201; W. Tomaszek, "Zur Kunde des Hâmus-Halbînsel II", *Sitzungsbericht der Wiener Akademie der Wissenschaften*, CXIII, Wien 1886, s. 324; İsmail Eren, "Rucer Yosip Bošković'in İstanbul-Lehistan Seyahatine Ait Hatıra Defteri", TD, XVI (1962), s. 97; M. Kiel, "Lüleburgaz", *EP* (ing.), V, 815-816.

Lüleburgaz'ın XVI. yüzyılda bir Alman seyyahı tarafından çizilen gravürü (M. Kiel fotoğraf arşivi)